

Over babyopvang en de Nederlandse deeltijdeconomie (maart 2025)

Door: Prof Dr. Janneke Plantenga en dr. Thomas van Huizen

De geboorte van een kind is over het algemeen een feestelijke gebeurtenis. Maar als de beschuutkruimels zijn opgeruimd en het laatste kraambezoek is uitgewuifd, is het ook weer back to basic. Het leven neemt z'n gewone gang en de agenda's moeten worden afgestemd op deze nieuwe werkelijkheid. Vooral het eerste jaar kan hectisch zijn. Al helemaal wanneer er sprake is van drukke banen. De combinatie van arbeid en zorg is voor iedere kersverse ouder steeds weer opnieuw een zoektocht.

Gelukkig kunnen nieuwe ouders wel een beroep doen op bepaalde faciliteiten: een moderne samenleving is redelijk ingespeeld op werkende ouders en probeert ondersteuning te bieden in tijd (verlof), diensten (kinderopvang) en geld (kinderbijslag). Nederland kent in dit verband een hele bijzondere variant: wij doen vrijwel alles in deeltijd. Niet alleen werken we veel meer in deeltijd dan in andere landen, ook verlof en kinderopvang worden in deeltijd opgenomen. Voor de combinatie van arbeid en zorg betekent dit dat er niet sprake is van een volgtijdelijk model – eerst ouderschapsverlof en dan kinderopvang – maar van een parallel model: deeltijds verlof wordt gecombineerd met deeltijdse kinderopvang. Dat klinkt allemaal heel flexibel en *taylormade*, maar dit systeem kent een belangrijk nadeel: in Nederland gaan kinderen relatief jong naar de kinderopvang. Hoe zit dat eigenlijk precies met die babyopvang en het deeltijdse werken?

Baby's in de kinderopvang

Laten we beginnen met een paar cijfers. In 2023 maakten volgens het CBS (op een willekeurige peildatum) 56.000 baby's gebruik van de kinderopvang, waarvan 14 procent in de gastouderopvang. Gegeven de gestage groei van de sector gaan we ervan uit dat op dit moment zo'n 60.000 baby's gebruik maken van de kinderopvang. Voor kinderen van 1 jaar is dat bijna het dubbele. Veel ouders verlengen de duur van het bevallingsverlof met vakantie- en ouderschapsverlofdagen, zodat lang niet alle 0 jarigen gebruik maken van kinderopvang. In de praktijk gaan de meeste baby's rond 4 maanden naar de kinderopvang en dat voor 2 dagen in de week.

Dit typisch Nederlandse model is niet vanaf de tekentafel bedacht, maar organisch zo gegroeid. Toen in de laatste decennia van de vorige eeuw in Nederland steeds meer vrouwen actief werden op de arbeidsmarkt was dat vooral in deeltijd. Deeltijdse arbeidstijden vragen om deeltijdse kinderopvang en zetten minder druk op de kinderopvangcapaciteit. Niet alleen direct – omdat de vraag minder groot is – maar ook indirect omdat er meer ruimte is voor informele oplossingen, of te wel opa's en oma's die makkelijker een dagje kunnen bijspringen. Deeltijdse arbeidstijden zetten ook minder druk op verlofwetgeving omdat het nu eenmaal eenvoudiger is om een baby twee dagen naar de kinderopvang te brengen dan vijf dagen. Nederland heeft

verhoudingsgewijs dan ook pas erg laat - om precies te zijn in augustus 2022 - betaald ouderschapsverlof gekregen en dat voor slechts 9 weken. Daarmee voldoet Nederland precies aan de EU richtlijn dat 2 maanden ouderschapsverlof 'adequately compensated' moeten zijn (EU Richtlijn 2019/1158 Work-life Balance).

Effecten van babyopvang op kindontwikkeling

Volgens de Emancipatiemotor denkt slechts zo'n 1 op de 3 Nederlanders dat babyopvang goed is voor de ontwikkeling van het kind. Over kinderopvang voor oudere kinderen zijn de meningen veel positiever. Maar wat zegt de wetenschappelijke literatuur? Er is eigenlijk niet heel veel bekend over de effecten van babyopvang op de ontwikkeling van kinderen. De meeste studies in de internationale literatuur richten zich op wat oudere kinderen. De studies die wel de effecten van kinderopvang voor hele jonge kinderen bestuderen wijzen vooral op risico's. Zo laat een studie naar de babyopvang in Bologna zien dat voor elke maand eerder starten het IQ van kinderen rond 10 jaar met een half punt daalt. Daarbij past de kanttekening dat de kinderopvang in Bologna als kwalitatief goed bekend staat. In lijn met deze resultaten laat een nieuwe Deense studie zien dat het uitstellen van de start van kinderopvang door langer verlof in het eerste jaar een positief effect heeft op de emotionele ontwikkeling van kinderen en zelfs de kans op ADHD en depressie in adolescentie significant verlaagt. Waar verschillende studies positieve effecten vinden van kinderopvang vanaf leeftijd 1-3 jaar, vooral voor kinderen uit achterstandsituaties, zijn de resultaten voor babyopvang dus minder rooskleurig.

Wat kunnen we in Nederland verwachten? Baby's zijn kwetsbaar en vooral gebaat bij vaste groepen en vaste pedagogisch medewerkers. De kinderopvang kan dat lang niet altijd bieden omdat ook de pedagogisch medewerkers meestal in werken in deeltijd. Veel baby's zullen ook worden opgevangen in verticale groepen. Het is onduidelijk in hoeverre een dergelijke structuur tegemoet komt aan de specifieke behoeften van baby's. Tegelijkertijd: de kwaliteit van de babyopvang is in Nederland in orde en babyopvang is over het algemeen in deeltijd. Het risico op negatieve effecten is hier dus wellicht kleiner, maar ook niet direct gelijk aan nul. In ieder geval is het niet evident dat het financieren van babyopvang bijdraagt aan het beleidsdoel om de ontwikkeling van kinderen te ondersteunen.

Babyopvang en de capaciteit van de kinderopvang

Behalve inhoudelijke zijn er ook meer praktische argumenten tegen babyopvang. Babyopvang is duur want vergt veel personeel per kindplaats: de beroepskracht-kind ratio is in de jongste leeftijdsklasse 1:3. Voor kinderen van 1 tot 4 jaar geldt, afhankelijk van de precieze leeftijdsopbouw, een ratio van 1: 5 / 1:8. Gegeven de hierboven genoemde risico's lijkt het verstandig te accepteren dat goede babyopvang nu eenmaal duur is en de beroepskracht-kind ratio voor baby's niet op te rekken.

Door de grote verschillen in de beroepskracht-kind ratio's is het aantal baby's dat naar de kinderopvang gaat sterk bepalend voor de capaciteit van de sector. Wanneer personeel niet voor babyopvang wordt ingezet, maar voor dreumesen en peuters daalt niet alleen de gemiddelde kostprijs van de kinderopvang, maar kan het beschikbare personeel ook elders worden ingezet, met als resultaat een aanzienlijke stijging van de kinderopvangcapaciteit.

Ter illustratie een simpel rekenvoorbeeld. 60.000 baby's voor 2 dagen in de kinderopvang betekent omgerekend een voltijdse babyopvang van 24.000. Gegeven de ratio van 1:3 betekent dat dat ruim 11.000 medewerkers betrokken zijn bij de babyopvang (waarbij we uitgaan van een deeltijdfactor van 0,7). De huidige tekorten zijn zo'n 6.000 medewerkers. Met de capaciteit die nodig is voor 60.000 baby's kunnen tussen de 100.000 en 160.000 kinderen van 1-3 jaar worden bereikt. Of te wel 40.000-100.000 *extra* kindplaatsen kunnen gecreëerd worden zonder met aantal pedagogisch medewerkers uit te breiden. Ouderschapsverlof in het eerste jaar verkleint de tekorten dus op twee manieren: het verlaagt de vraag naar kinderopvang en het vergroot de capaciteit van de sector door een efficiëntere inzet.

Langer betaald verlof als oplossing?

De oplossing ligt dus voor de hand: langer betaald ouderschapsverlof. Zoals gezegd voldoet Nederland wat betreft het betaald ouderschapsverlof nu net aan de minimum EU afspraken. Veel landen kennen een veel royaler regime. De bekendste voorbeelden zijn de Scandinavische landen. In Finland, Noorwegen en Zweden kunnen ouders een jaar betaald verlof opnemen. Duitsland kent een nog veel uitgebreider verlofsysteem. Beide ouders hebben daar zelfs recht op 36 maanden verlof waarvan tenminste 12 maanden worden betaald op 65% van het laatste genoten netto inkomen, met een minimum van €300 en een maximum van [Vergelijking]1800 loon. In Denemarken is de verdeling tussen tijd en diensten weer iets anders: hier hebben ouders recht op een betaald ouderschapsverlof van 6,5 maand; na 6 maanden geldt er een recht op voltijds kinderopvang.

Langer betaald verlof impliceert niet alleen minder tekorten in de kinderopvang. Langer verlof kan ook een oplossing zijn voor de huidige en verwachte arbeidsmarkttekorten in cruciale sectoren buiten de kinderopvang. In eerste instantie klinkt dat tegenstrijdig. Er is al een groot gebrek aan personeel in de zorg, het onderwijs en de kinderopvang en het ziet er niet naar uit dat deze tekorten snel zullen verdwijnen. Langer verlof lijkt deze tekorten nog te verdiepen. Maar de werkelijkheid ligt genuanceerder. Immers: verlof voor baby's vergroot de capaciteit van de kinderopvangsector, waardoor meer ouders de mogelijkheid hebben om meer uren te werken.

Maar er is ook een fundamenteel argument en dat verwijst naar het deeltijdse model zoals hierboven beschreven. De tekorten in de zorg, het onderwijs en de kinderopvang doen een appèl aan de werknemers (lees: vrouwen) om afstand te nemen van het

deeltijdse model en meer uren per week te werken. In Nederland is de babyboete relatief hoog: het inkomen na de geboorte van het eerste kind daalt sterk en 7 jaar later is de babyboete nog steeds 46 procent. Anders geformuleerd: de geboorte van het eerste kind halveert het inkomen van vrouwen structureel. In alle landen bestaat een babyboete, maar die is soms een stuk kleiner. Zo is in Noorwegen en Denemarken de babyboete meer dan de helft (!) kleiner, zo'n 21-22 procent. De belangrijkste oorzaak van deze persistente daling van het inkomen van Nederlandse vrouwen is ook duidelijk: het Nederlandse deeltijdmodel. Waar historisch gezien de beschikbaarheid van parttime werk heeft bijgedragen aan gender gelijkheid (moeders bleven in elk geval betaald werken), lijkt het deeltijdmodel nu juist een struikelblok te zijn voor meer gelijke kansen op de arbeidsmarkt. Op dit moment neemt de gemiddelde werkweek onder vrouwen langzaam toe: van 28 uur in 2014 tot 30 uur in 2024. Om die trend van langere arbeidsweken bij vrouwen te ondersteunen is ook een passende infrastructuur voor jonge ouders nodig. Een kort ouderschapsverlof past wellicht bij kleine deeltijdbanen, maar is moeilijk te verdedigen bij grote deeltijd- dan wel voltijdsbanen. Langere werkweken, kortom, impliceert investeren in kinderopvang, maar ook in verlof.

Tenslotte

Het Nederlandse deeltijdse model is betrekkelijk goedkoop in termen van publieke uitgaven: het betaald verlof is beperkt en in veel gevallen kan de kinderopvang beperkt blijven tot twee dagen in de week. Het deeltijdse model, in combinatie met opa en oma, doet de rest. Het resultaat is dat de Nederlandse overheid wat betreft *family spending* vergelijkbaar scoort met de zuidelijke lidstaten van de EU, met name Griekenland, Italië en Spanje, namelijk 2% van het Bruto Binnenlands Product, terwijl dit percentage in de noordelijke lidstaten, maar bijvoorbeeld ook in Frankrijk, Duitsland en België circa 3,5% bedraagt. Het Nederlandse deeltijdse model kent echter ook kosten. Baby's die erg vroeg naar de kinderopvang worden gebracht ook al is het maar voor 2 dagen in de week en ouders (lees moeders) die in kleinere deeltijdbanen gaan en blijven werken.

Misschien wordt het tijd om te investeren in kwalitatief goede, transparant gefinancierde, breed toegankelijke zorginfrastructuur: voor de baby, de ouder én de Nederlandse economie.

Janneke Plantenga is emeritus hoogleraar economie. Sinds 2018 is zij decaan van de faculteit Recht, Economie Bestuur en Organisatie (REBO) van de Universiteit Utrecht. In haar onderzoek richt ze zich met name op vraagstukken betreffende arbeidsmarkt en sociale zekerheid, verlofregelingen en kinderopvang.

Thomas van Huizen is universitair hoofddocent aan de Utrecht University School of Economics (U.S.E.). Zijn onderzoeksterrein richt zich op onderwijs- en arbeidsmarktbeleid. Een belangrijke vraag in zijn onderzoek is hoe kinderopvang, voorscholen en onderwijs kunnen bijdragen aan het vergroten van kansengelijkheid.